

26.10.2021

EOAK/1992/2021

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISTÄ ON ARVIOITAVA JA SUUNNITELTAVA SIJAISHUOLLON AIKANA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli A:n kaupungin sosiaalityöntekijöiden menettelyä perheen jälleenyhdistämiseen liittyvässä asiassa. Kirjoituksen mukaan sosiaalitoimi ei ole tarjonnut perheelle tukitoimia perheen jälleenyhdistämiseksi siten, kuin hallinto-oikeus on päätöksessään 20.12.2019 edellyttänyt.

2 SELVITYS

A:n sosiaalitoimen lasten, nuorten ja perheiden vastuualue antoi lausunnon ja selvityksen (liitteenä). Lausuntoon oli liitetty myös lapsesta laadittuja asiakaskertomusotteita ja muita asiakirjoja, mm. asiakassuunnitelma.

3 RATKAISU

3.1 Saatu selvitys

Sosiaalitoimen lastensuojelun selvityksen mukaan ”vuoden 2020 aikana lapselle on haettu lastensuojelun edunvalvojaa, jotta vanhempien, perhehoitajina toimivien isovanhempien ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ristiriitaisista näkemyksistä johtuen turvattaisiin lapsen edun mukaisesti hänen asioidensa hoito. Tarkoituksena edunvalvojan hankkimiseen oli muun muassa tavoittaa ymmärrys siitä, mitä tukitoimia perheen jälleenyhdistämisen mahdollistamiseksi tulisi tarjota ja järjestää, miten lapsen tapaamiset äidin ja läheisten henkilöiden kanssa tulisi lapsen edunmukaisesti järjestää. Elokuussa 2020 on sovittu asiakassuunnitelman neuvottelussa kantelijan ja lapsen välisten tapaamisten toteutuksesta. Marraskuussa 2020 on edelleen sovittu lapsen ja kantelijan tapaamisia koskevista järjestelyistä neuvottelussa sekä joulukuussa 2020 kuultu lasta ja hänen omia toiveitaan tapaamisten järjestämiseksi.”

Edelleen selvityksen mukaan ”Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä sekä työpari sosiaalityöntekijä ovat sijaishuollossa olevan lapsen edun ja tilanteen arvioimiseksi kuulleet niitä tahoja, joiden katsotaan olevan lapsen läheisverkostoa arvioidakseen palveluja perheen jälleenyhdistämiseksi sekä lapsen ja äidin tapaamisten järjestämiseksi. Selvityksestä myös ilmenee, että kantelijalle on myönnetty taloudellista tukea lapsen ja kantelijan yhteydenpidon mahdollistamiseksi.”

Lapsen sosiaalityöntekijöiden selvitysten mukaan ”Lapsen tapaamisten toteutumisessa ja mahdollisessa perheen jälleenyhdistämisen arvioimisessa on edetty lapsen edun, turvallisuuden ja toiveiden mukaisesti. Tarvittavia tukitoimia tarjotaan tarpeen mukaisesti.”

3.2 Arviointi

Oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeusasiamies ei voi muuttaa tai kumota viranomaisten päätöksiä eikä määrätä niitä toimimaan tietyllä tavalla. Oikeusasiamies ei voi myöskään puuttua viranomaisen toimintaan, jos viranomainen on toiminut sille lain mukaan kuuluvan harkintavallan rajoissa. Tämän vuoksi en tässä päätöksessäni ota kantaa siihen, miten kantelijan lapsen asuminen tai sijaishuolto ja siihen liittyvä tuki ja palvelut tulisi järjestää. Arvoin tässä päätöksessäni niitä toimenpiteitä, joihin A:n sosiaalitoimen lastensuojelu on ryhtynyt perheen jälleenyhdistämisen mahdollistamiseksi sekä lastensuojelun menettelyä.

Kantelija toimitti kantelukirjoituksensa ohessa Helsingin hallinto-oikeuden 20.12.2019 huostaanottoasiassa antaman päätöksen. Hallinto-oikeus hylkäsi asiassa kantelijan vaatimuksen huostaanoton lopettamiseksi, mutta totesi perheen jälleenyhdistämisen osalta mm. seuraavan:

”Kun otetaan huomioon, että [lapsi] on ollut sijoitettuna yli kuuden vuoden ajan, eikä hän ole toistaiseksi viettänyt aikaa äidin luona yhdessä isäpuolensa, pikkuveljensä ja velipuolensa kanssa, tulee sosiaalitoimen toimia tässä vaiheessa aktiivisesti perheen jälleenyhdistämisen mahdollistamiseksi tarjoten perheelle riittäviä tukitoimia.”

Hallinto-oikeus korosti ratkaisussaan lastensuojelulaistakin ilmenevää sijoittajakunnalle kuuluvaa oma-aloitteista velvollisuutta ryhtyä sijaishuollon aikana niihin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on mahdollistaa lapsen perheen jälleenyhdistäminen.

Totean, että lapsen huostaanottopäätös tehdään toistaiseksi. Huostassapito on lopetettava heti, kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole. Sijoittajakunnalla on velvollisuus pyrkiä tähän päämäärään suunnitelmallisesti mm. arvioimalla perheelle ja lapselle järjestettäviä palveluja ja tukea myös tässä tarkoituksessa.

Saamani selvityksen mukaan lapselle on määrätty edunvalvoja lastensuojelulain 22 §:n mukaisesti. Mainitun säännöksen mukaan lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.

Lapsen asiakassuunnitelmassa todetaan:

”Edunvalvoja tapaa lasta ja tutustuu tämän elämäntilanteeseen. Edunvalvoja huolehtii siitä, että lapsen mielipiteet ja toivomukset tulevat esille lastensuojelun työskentelyssä ja päätöksenteossa sellaisina, kuin lapsi itse tuo ne esiin silloin, kun se on lapsen iän ja ilmaisukyvyn puolesta mahdollista. Lisäksi edunvalvoja tuo esille oman näkemyksensä siitä, mikä olisi lapsen edun kannalta paras ratkaisu. Edunvalvojan näkemys lapsen edusta voi poiketa lapsen, sosiaalitoimen tai huoltajien näkemyksistä. Edunvalvoja pitää lapsen ajan tasalla prosessin etenemisestä.”

Huomioni kiinnittyi minulle toimitettuun asiakirjaselvitykseen sisältyneen lapsen asiakassuunnitelman sisältöön.

Asiakassuunnitelma ei sisältänyt arviota ja suunnitelmaa perheen jälleenyhdistämisestä ja siihen liittyvistä tukitoimista eikä yhteistyön tavoista eri tahojen kanssa. Pidän asiakassuunnitelmaa puutteellisena.

Lastensuojelulain 30 §:n mukaan asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Säännöksessä edellytetään lisäksi, että huostaan otettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Lisäksi säännöksen mukaan suunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta hänen vanhempinsa ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan hänen etunsa mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

Lastensuojelulain 30 §:n tarkoittaman asiakassuunnitelman tarkoituksena on arvioida lapsen ja hänen perheensä tilannetta ja niitä olosuhteita ja asioita, joihin sosiaalityön avulla pyritään vaikuttamaan. Huostaanotetun, sijoitetun lapsen asiakassuunnitelmassa on arvioitava huostaanoton ja sijaishuollon tarkoitusta ja lapsen erityisen tuen tarpeita. Asiakassuunnitelman yhtenä tarkoituksena on myös tukea ja edistää viranomaisille kuuluvan perheen jälleenyhdistämistavoitteen saavuttamista.

Asiakassuunnitelman avulla lapsi ja hänen vanhempansa sekä muut asiaan osalliset voivat osallistua lapsen ja tarvittaessa myös oman sosiaalihuoltonsa järjestämiseen siten, kuin sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:ssä on säädetty. Asiakassuunnitelma on siis suunnitelma lapsen ja hänen perheensä tarvitsemista tukitoimista ja palveluista. Suunnitelmassa arvioidaan lapsen etua ja eri toimenpidevaihtoehtojen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja kasvuun. Vaikka asiakassuunnitelmalla ei olekaan velvoittavaa luonnetta, annetaan siinä käytännössä ohjausta vanhemmille ja lapselle esimerkiksi siitä, millä tavoin lapsen ja hänen huoltajansa tai vanhempansa tulee menetellä tai muutoin toimia saadakseen oikeuksiaan toteutetuksi.

Edellä sanotun johdosta pidän ensiarvoisen tärkeänä, että sijoitettua lasta koskeva asiakassuunnitelma laaditaan asianmukaisesti yhteistyössä asiaan osallisten kanssa, ja siihen liittyvä perheen jälleenyhdistämisen suunnittelu toteutetaan huolella. Puutteellinen asiakassuunnitelma voi vaikuttaa haitallisesti sijaishuollosta vastuussa olevan toimielimen (vastuulliset viranhaltijat) velvollisuuteen arvioida huostassapidon lopettamisen edellytyksiä sekä perheen jälleenyhdistämisen suunnittelua ja toteuttamista.

Minulle toimitetusta selvityksestä ilmenee myös, että kantelijalle ei ole tehty lastensuojelulain 30 §:n tarkoittamaa vanhemmuutta tukevaa asiakassuunnitelmaa.

Vanhemmuutta tukevan suunnitelman tarkoituksena voi olla lapsen ja hänen vanhempansa suhteen korjaaminen, yhteydenpidon toteuttaminen tai perheen jälleenyhdistämisen edellytysten luominen tai toteuttaminen.

Vanhemmuutta tukevassa asiakassuunnitelmassa tulisi kuvata vanhempien tarpeet ja ne keinot suunnitelmallisen taloudellisen tuen, palvelujen tai sosiaalityön järjestämiseksi, joilla pyritään vanhempien kanssa yhdessä työskennellen huostaanoton lopettamiseen. Kysymys on siis samalla perheen jälleenyhdistämisen edellytysten määrittelystä.

Huostaanotetun lapsen vanhemmilla saattaa olla erityinen tarve saada viranomaiselta ohjeita ja tietoja esimerkiksi siitä, miten heidän tulee menetellä pystyäkseen vastaamaan lapsensa hoidosta ja huolenpidosta.

Lapsen edun vuoksi on erityisen tärkeää, että vanhemmat ja lapsen huoltajat tietävät minkälaisia vanhemmuutta tukevia palveluja ja tukitoimia heille voidaan järjestää, ja millä tavoin heidän oma käyttäytymisensä tai muu menettelynsä mahdollisesti vaikuttaa perheen jälleenyhdistämistavoitteen toteuttamiseen. Asiakassuunnitelma ja sen laatiminen yhdessä vanhempien kanssa, toteuttaa myös vanhempien oikeutta saada neuvoja, ohjeita ja tietoja.

Suunnitelman toteuttaminen saattaa merkitä, ja lähes aina merkitsee, velvollisuutta sosiaalihuoltolain mukaisen monialaisen yhteistyön tekemiseen. Tällöin on tärkeää, että suunnitelmasta ilmenee kaikki vanhemmille suunnitellut ja heidän saamansa palvelut sekä se, miten ne sovitetaan yhteen lastensuojelun järjestämän tuen kanssa.

Totean kootusti vielä seuraavan.

Lastensuojelulain 4 §:n 3 momentissa on säädetty sijaishuollon järjestämisen keskeiseksi tavoitteeksi perheen jälleenyhdistäminen. Tämä merkitsee, että päämäärä perheen jälleenyhdistämisestä on oikeudellinen seikka, joka on otettava huomioon harkittaessa huostaanoton kestoa, sen aikana tehtävää yhteistyötä asianosaisten kanssa ja esimerkiksi toimeenpantaessa rajoituksia.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on ryhdyttävä perheen jälleenyhdistämiseen tähtääviin toimenpiteisiin heti, kun se on lapsen edun kannalta mahdollista. Tässäkin mielessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on edistää ja tukea sijaishuollossa olevan lapsen mahdollisuutta ylläpitää suhdetta vanhempiinsa. Korostan, että perheen jälleenyhdistämistä on aina arvioitava lapsen edun kannalta.

Sijaishuoltoa järjestettäessä ja varsinkin perheen jälleenyhdistämistä suunniteltaessa ja sitä vaiheittain toteutettaessa on välttämätöntä, että asiaan osalliset tahot (viranomainen, vanhemmat ja sijaisperhe, lapsen edunvalvoja) voivat toimia yhdessä tavoitteen saavuttamiseksi. Päävastuu yhteistyön toteuttamisesta, on sijaishuollosta vastuussa olevalla viranomaisella.

Kuten olen edellä todennut sijoittajakunnalla on velvollisuus pyrkiä perheen jälleenyhdistämiseen arvioimalla muun muassa huostaanoton aikana lapsen asiakassuunnitelmassa ja vanhemmille tehtävässä asiakassuunnitelmassa, minkälaisia tukitoimia ja palveluja vanhemmille ja lapselle on tämä päämäärä huomioon ottaen mahdollista tai tarpeen järjestää.

4 TOIMENPITEET

Kiinnitän A:n kaupungin sosiaalitoimen lasten, nuorten ja perheiden vastuualueen huomioita siihen, mitä olen edellä todennut perheen jälleenyhdistämisen suunnittelun tärkeydestä arvioitaessa huostassapidon lopettamisen edellytyksiä.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni A:n sosiaalitoimen lasten, nuorten ja perheiden vastuualueelle.